

Kaiser László

Németh László *Iszony* című regényéről

Három szerző határozta meg életemet: Tolsztoj, Ady Endre és Németh László – és még ezernyi, természetesen. Mindezen belül pedig különösen Németh László, akit nemcsak nagyon-nagyon kedvelek – most finoman fogalmaztam –, hanem írtam is róla két szakdolgozatot, esszétet, tanulmányokat, és tavaly jelent meg egy könyvem, amely Németh Lászlóval is kapcsolatos (*Erkölc és teljesítmény. Németh László és Béres József*). A Németh László-i hatalmas életművet pásztázva talán az esszék és regények a legsúlyosabbak, de regényei közül biztos, hogy kiemelkedik kedvencem, az *Iszony*. Amelyet mindenki ismer, vagyis úgy értem, az értő olvasóközönség. Ám ezt a könyvet szerintem mindenkinek érdemes kézbe venni a következő okok miatt.

Először is irodalmi érdekesség, mert 1942-ben Móricz Zsigmond biztatására kezdte írni, a *Kelet Népe* számára. Németh László kérdezte, hogy „miről írjak?” Mire Móricz Zsigmond: „egy valamire való író fejében mindig van egy regény.” És lett. Ebből született meg az *Iszony* egy része. Aztán Móricz meghalt, a folyóirat megszűnt, az írás abbamaradt, és 1947-ben fejezte be Németh László – tehát a II. világháború és a nagy váltás után –, de a könyvön egyáltalán nem érezhető, hogy két részletben íródott.

Miről is szól ez a regény?

Kárász Nelli egy érzékeny vidéki lány, aki férjhez megy Takaró Sanyihoz, egy rendkívül érzéketlen férjhez. Ahogy Németh László fogalmazta: sorsa „az érzékenység és kiválóság szenvedése a közönségesség zsíros ujjai alatt”. Mert ez a Kárász Nelli éteri jelenség volt, „nem tudott a lelke elegyedni a világgal”, vagyis nagyon nehezen – némileg Németh László alteregója. Érdekesség, hogy nagy női alakokat sokszor férfi írók fogalmazznak meg.

Ez teljesen rossz házasság Kárász Nelli számára, szenvedés testileg, lelkileg, hiába születik gyerek, nem érzi jól magát ebben a világban az ő érzékenységével. És akkor már itt vagyunk bizonyos értelemben a mai kornál, s ennyiben abszolút modern a regény, mint minden remekmű: a mai lumpenizálódásra hajlamos világban sokszor az érzékeny, értékes ember szenved, vagy szorul háttérbe – tehát van egy ilyen mai, modern képlete is a műnek.

A másik, ami végképp érdekes, a férfi-nő viszony, a személyiségek és természetek harca és a kor. Benne van a magyar társadalom rajza, benne van az akkori vidék rajza, benne az ember számos arca, de ami miatt Németh szavával élve mítoszi csóvája van a könyvnek, az egy kérdésfölvetés, és nem a válasz. Azt írta Németh László, hogy a mű csak érintő az élet görbéjéhez és a benne levők nem tanítá-

sok, csupán figyelmeztetések. Ez a könyv is iskolapéldája annak, hogy nem szabad semmilyen művet egy-az-egyben venni, hanem tovább kell gondolni. József Attila nem akart embert ölni, tehát félreértette Horger Antal úr, de a költőnek meg kellett írnia ezt a verset. Ennek a regénynek a végén Kárász Nelli – tudatosan, nem tudatosan – megöli Takaró Sanyit, aki betegen férfiúként, férjként közeledik az érzékeny Kárász Nellihez. Kárász Nelli ezt visszautasítja, a férfi arcához szorítja a párnát és végül is megfojtja – ha nem is akarva – férjét. És a nagy író, Németh László, és mondhatjuk, hogy ez érthetetlen, fölmenti főhősét, aki nem kap büntetést, ugye, a mű csak érintő az élet görbéjéhez. És ebből nem az következik, hogy nekünk gyilkosoknak kell lennünk. Hanem én azt a magyarázatot fogadom el, amit többen vallanak és jómagam is vallom, hogy Németh László arra figyelmeztet (nem tanít!) minket, hogy kiemelten különös fontossága van a személyiségnek és az autonómiának. Ezt szinte a végső határig meg kell őrizni, és ezzel manapság is egyetérthetünk, amikor a médiavilág, a politika próbálja az autonómiát, autonómiánkat, önállóságunkat megszüntetni.

Irodalmi, nyelvi szempontból is érdekes és értékes, ugyanakkor izgalmas olvasmány, hihetetlenül gazdag szóhasználattal, nyelvi leleményekkel. És arról se feledkezzünk meg, hogy sokszor az író többet tud, többet sejt meg, mint a politikus, többet, mint a tudós, mert hogyha elfogadjuk ezt az értelmezést – én elfogadom –, hogy a saját szabadságomat, autonómiámat, személyiségemet meg kell védenem, akkor ez kötelességem önmagammal szemben. Ez a figyelmeztetés Németh László részéről mikor hangzott el? Nem máskor történelmileg, mint 1947-ben. És '48-ban jött Rákosi és a Rákosi-korszak, ahol minden számított, csak az autonómia és a személyi szabadság nem. És ennyiben ma is aktuális és modern az *Iszony*, mint minden nagy könyv, hogy – még egyszer hangsúlyosan mondom – a mai korban és a mai embernek a média és a Facebook, a politika és az emberi elsilányosulás, az erőszak, a fölösleges durva beszéd közepette valamilyen módon, nem bármi áron, de szinte bármi áron meg kell óvnia a saját személyiségét, másképp fogalmazva, a szabadságát!

(Elhangzott a százhalombattai HALOM TV-ben, Szombati Mozaik Könyvajánló rovat, 2021. június 12-én.)